

Кучеренко Ірина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УЧІННЯ

ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Цілісність процесу мовного навчання забезпечується постановкою та досягненням цілей викладання та учіння, тому носить двобічний характер і неможлива без єдності діяльності всіх учасників навчального заняття. Поле педагогічної діяльності вчителя – навчання / викладання – охоплює проектування, реалізацію й аналіз уроку; спрямування, організацію й управління пізнавальною діяльністю учнів упродовж навчального часу, контроль і оцінку їх виконання. Поле діяльності учнів – учіння – включає активну пізнавально-дослідну, креативну діяльність, спрямовану на оволодіння знаннями, формування вмінь і навичок, вироблення досвіду їх застосування у процесі спілкування (навчального і життєвого).

На сучасному етапі модернізації мовної освіти учіння відносять до активної суб'єктної діяльності учнів, що є важливим чинником у досягненні ефективності навчання на уроці української мови. Теоретико-методичні аспекти процесу учіння як навчальної діяльності учнів окреслені в працях українських та зарубіжних педагогів (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, І. Лернер, М. Скаткін, М. Фіцула, В. Чайка та ін.), психологів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн та ін.), лінгводидактів (О. Біляєв, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, М. Пентилюк, І. Хом'як, Г. Шелехова та ін.). Однак зміни в суспільстві, зокрема в системі освіти, спричиняють потребу дослідження процесу учіння відповідно до сучасних пріоритетних напрямів навчання.

Учіння як складна багатогранна проблема привертає увагу дослідників різних наук. У гносеологічному аспекті філософії учіння побутує як специфічна форма пізнання, у царині соціології як суттєвий чинник і фактор соціалізації індивіда. В галузі педагогіки С. Гончаренко трактує учіння як цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями і навичками. [1, с. 342]. Конкретизуючи аналізоване поняття в контексті методики

навчання української мови, М. Пентилюк визначає учіння як діяльність учнів, спрямовану на засвоєння знань, формування мовної мовленнєвої і комунікативної компетентності, розвиток творчих здібностей [2, с. 6].

Беручи до уваги погляди науковців, логічно вважаємо, що *учіння* – це осмислена пізнавально-дослідницька діяльність учня під керівництвом педагога, спрямована на вироблення індивідуальної комунікативної компетентності (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної), а ефективність цього процесу характеризується не тільки досконалою науково-методичною організацією та реалізацією уроку з боку вчителя, а й обов'язковою цілеспрямованістю, цілевизначеністю й активністю навчальної діяльності самого учня.

Учіння пов'язане насамперед із активністю, дієвістю навчально-пізнавальної діяльності учня. Проте сама активність в учінні може бути різною. Активність учнів є не що інше, як постійна пізнавально-дослідна діяльність, що спричиняє енергійне, цілевизначене і цілереалізоване учіння, подолання пасивності, стандартності та стереотипності навчальної роботи. На основі концептуальних положень учених визначимо рівні активності учіння на уроці української мови в основній школі.

I рівень – *репродуктивно-наслідувальний* – характеризується в межах сприймання й механічного відтворення інформації, джерелом якої є вчитель-словесник або підручник з рідної мови.

II рівень – *частково-пошуковий* – виявляється в самостійному розв'язуванні стандартних навчальних завдань завдяки допомозі вчителя й застосуванню інструктивних матеріалів.

III рівень – *творчий* – полягає в самостійному та нестандартному способі вирішення навчальних завдань або застосування одержаних знань у незвичній ситуації, характеризується інтересом проникнути в сутність мовного, мовленнєвого чи комунікативного явища.

Перший рівень учіння завжди має місце у процесі навчання, передбачає засвоєння знань і пропедевтичне вироблення вмінь, а також є вихідною позицією для реалізованості наступних рівнів. Другий рівень – частково-

пошуковий – формує усвідомлені знання, глибокі і гнучкі, при цьому міра пошуковості, проблематичності навчальної діяльності з кожним разом ускладнюється. Третій рівень – творчий – засвідчує удосконалені знання, реалізовані у процесі спілкування, в межах якого учень виявляє себе як креативну мовну особистість, комунікативно компетентну, здатну до толерантного спілкування. Різні рівні активності учіння можуть бути організовані вчителем-словесником на уроці як колективно (у межах навчальної, розвивальної і виховної мети), так й індивідуально (під час постановки особистісних завдань для певного учня або групи учнів). Управління й організація активності учіння традиційно називають активізацією процесу навчання. На уроці української мови активізація має бути постійно діючим процесом стимулювання учнів до енергійного, цілеспрямованого учіння, подолання пасивності, небажаності, стереотипності пізнавальної діяльності. Тобто спеціально організована вчителем активізація учіння учнів на уроці передбачає поступове вдосконалення рівня активності учнів – перехід від репродуктивно-наслідкового до рівня творчого.

Стрижневим і наскрізним завданням учня у процесі когнітивного, осмисленого учіння є розвиток уміння вчитися як ключової компетентності мовної Я-особистості. За висновками О. Савченко, вміє вчитися учень, який: «сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем; проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить відповідні знання або способи діяльності для розв'язання задачі, виконання завдання; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалення; має вміння й навички самоконтролю та самооцінки [3, с. 261]. Уміння вчитися виробляється під час практичного осмисленого учіння, у процесі вміло керованої та методично досконалої організації його здійснення на уроці української мови.

Ефективність учіння залежить не тільки від діяльності вчителя, його професійної компетентності, а і від особистісних якостей учня: його активності, самостійності, ініціативності, бажання вчитися. Становлення і

розвиток таких якостей відбувається не тільки завдяки зусиллям школяра, а під керівництвом педагога, за допомогою добре продуманого різноманітного методичного інструментарію, який застосовується під час навчального заняття. На нашу думку, найважливішими ознаками особистості учня як суб'єкта активного пізнавального учіння є:

- ✓ вольові зусилля, спрямовані на засвоєння навчального матеріалу;
- ✓ усвідомлений інтерес до мовного, мовленнєвого, комунікативного навчального матеріалу;
- ✓ самостійність у вирішенні навчальних завдань;
- ✓ уміння підпорядковувати власні здібності й осмислені мотиви до організації процесу вирішення навчальних завдань;
- ✓ здатність інтегрувати мовний, мовленнєвий і комунікативний навчальний матеріал в життєвий особистісний досвід спілкування.

Отже, учіння є важливим складником процесу навчання, що реалізовується під час уроку мови. У контексті особистісно орієнтованого і комунікативно компетентісно спрямованого уроку української мови учіння можна трактувати як активну навчально-пізнавальну діяльність учня і як особливий процес організації учіння вчителем, стрижневою метою якого є формування комунікативної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Пентилюк М. І. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. / М. І. Пентилюк, Т. Г. Онукевич. – К. : «Ленвіт», 2006. – 134 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник / Олександра Яківна Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.